

Scurrentar l'enviern cun mascras e fracass – ina tradiziun viva derasada en vastas parts dal territori alpin

■ Igl è senza dubi bier pli grev per l'etnolog u per l'istoricher da las mentalitads da chattar ina cultura che n'ha mai fatg diever da las mascras che viceversa. Tant en il meglier sco en il mender senn, tant per la vita sacrala sco per la vita profana èn ellas preschentadas praticamain en tuttas culturas e da tut temp: mascras da la tragedia greca che gidan a rinforzar la vusch, ma surtut er a tschentar quella en ina geografia da la fatalitad; mascras che servan, sco en l'Africa u en il Sepik (Nova Guinea), ad in sacrifici d'expiasiun e che duain purtar plievgia e fertilitad; mascras dal Lötschental che paraliseschan las forzas privladas, uschia ch'ellas pon vegnir scungiradas.

Là nua che quest ritual ha anc survivì, ha la masera tant per il plevon sco per ils partecipants ina funcziun ed ina muntada

zunt precisa: ins vul quietar ils buns spierts dals antenats, stgatschar l'enviern, regnair davent la pestilenza, guarir

las malsognas dal spiert, celebrar il solstizi u l'equinotg e garantir l'equiliber e la pasch tranter duas collectivitads entras il stgomi da maletgs che simboliseschan la paupradad e la ritgezza.

In sguard als origins da la masera: da la funcziun sacrala a la mundana

La funcziun originala da la masera è quella da manifestar ina totalitad nunvisibla, «auspiziusa» u fatale per la render omagi u, il cuntrari, per la metter sut pressiuin e la stgatschar. A quest diever puramain magic e lià ad in ritual stagiunal è s'aggiunt en il decurs dal temp ina nova dimensiun pli profana: mussar intgins characters da la cumedia umana – il ranver, il vegliurd, il siemiader – tras ils quals questa cumedia vegn ironisada e crititgada. Cun il temp exprima la masera era la moda, l'anecdota, la gloria transitorica e las varts comicas da l'existenza.

Quest passagi dal sacral vers il «mundan» ed il grotesc è forsa la consequenza dal fatg ch'ils gronds systems etics e religios – confuzianissem, budissem, giudaism, cristianissem, islam – han surpiglià en il decurs dals davos millennis «l'administrasiun» da l'auter mund e la «gestiun» da l'irrazional ed han qua tras fatg urden cun ils fantassems e cun ina part da las temas dals umans. «Il perdavant cun forzas surnaturalas è daventà il diavel u è sa midà en in arlechin... el survegn attributs comics che derivan da la tradiziun romana u bizantina.» En ils «misteris» survegn quest diavel ina detga bastunada; il ridicul al fugenta. La satisfaziun ch'ils grobatschs e puranchels resentan en vista ad ina tala fugia e la rolla indispensabla da ventil ch'il «tschaiver» e la «festa dals sturns» giogan en ina societad medievala tegnida en frain da nundumbraivels tabus sexuals u socials explitgeschan l'extrema indulgenza cun la quala la baselgia na tolerescha betg mo quests rituals, ma profitescha sezza da quels rituals ch'han senza dubi ina deri-

Masera tradiziunala dal Lötschental.

FOTO: TOKAMUWI / PIXELIO

vanza pajauna ed als quals ella renconoscha ina valur scungirativa e purgativa.

I fess dal reminent fallà d'opponer, per motifs puramain sistematic, la funcziun sacrala e stagiunala da la masera a sia rolla sociala e critica. La distincziun tranter quests dus genres n'è betg uschè clera: il tschaiver durant il qual il pievel po sa sfugar po – tras ses character repetitiv e da litanìa – senza auter avair in effect magic; il ritual ertà po – tras il dubel effect dal fraid glazial e dal vin chaud e cundi – però era sbuccar en excess alcoholic, dispitas e patangadas. Sco quai che la Svizra demussa pon las duas funcziuns tgunschamain exister ina sper l'autra.

Rituals liads al fraid ed a l'enviern

Malgrà lur aspect grotesc e sfigurà ch'ha savens ina forza allucinanta, na vegnan mascras da tschaiver sco quella da Basilea – per prender l'exempel svizzer bain il pli enconuscent – betg sentidas sco ina smanatscha. Ellas n'han er nagina funcziun magica, ma constitueschan la cronica burlesca e sarcastica da l'onn passà. Lur finamira è en emprima lingua quella da divertir e far rir.

Ma i dat era autras festas ritualas «cun mascras» ch'èn anc fitg viventas en tscheras regiuns alpinas e prealpinas. La gronda part dals folclorists las considereschan sco ina da las produzioniun las pli originalas da l'art popular svizzer. Ozendi attiran questas festas en il Lötschental (Vallais), ad Appenzell (Dadora), a Küssnacht

(Sviz) u en il Sarganserland (Son Gagl) nundumbraivels fotografis e mirveglius e fan part da la purschida da las uniuns da traffic. Ma quai n'è betg la raschun per la quala ellas èn sa mantegnidas fin oz. Ellas èn ina part integrala da la vita e furman ina luschezza collectiva da la quala ins na vul betg desister.

Questas festas han per gronda part lieu durant la perioda che tanscha da la festa da Son Niclà fin ils dus son Silvesters dal chalender giulian e gregorian, pia tranter ils 6 da december ed ils 13 da schaner (solstizi d'enviern). A la festa dals «Kläuse» d'Appenzell celebresch'ins las duas viglias da Bumaun, quai ch'ans permetta da datar l'entschatta da questa pratica a la segunda mesada dal 16avel tschientaner. Il solstizi d'enviern dal chalender giulian, ils 6 da december, è tenor la simbolica cristiana ina data «auspiziusa»: igl è la porta da la glisch; ils dis vegnan pli lungs, las sumbrivas pli curtas, ed ins spera (er sche la meteorologia è qua d'in auter avis) ch'il pir da l'enviern saja passà. La sarabanda da las mascras duai anc accelerar la fin da l'enviern.

Intgins exempels

En blers lieus da la Svizra Centrala absoluta Son Niclà ils 6 da december ina ruta prescritta en cumpagnia dals «Trychler» (che fan sclingir las stgellas), dals «Geiselschlöpfer» (che schluppegian cun la giaischla) e da persunas che portan lanternas, faclas ed uschenumnadas «Iffelen» (grondas lanternas en furma da mitras). Accumpanà vegn Son Niclà per regla dals famegls vestgids en mantels stgirs, savens er d'in asen, pli darar d'in poni, mintgant er da servients e d'anghels. L'occurrènz singula la pli enconuscenta da quest complex d'usits è il «Klausjagen» a Küssnacht al Rigi ch'attira adina blers aspectaturs.

Da Silvester ed il di dal «Silvester vegl», che croda sin ils 13 da schaner, vegn festiva in usit d'enviern impressiuant en la part vest da l'Appenzell Dadora. Gruppas da mascaradas, uschenumnads «Schuppel», van a far – mintgina sin in'atgna ruta – ina visita als bains purils. Là fan ellas mintgamai in rudè, laschan resunar lur stgellas cun moviments ritmics e chantan in «Zäuerli» (ina tscherfa furma da jodel). Las mascaradas giavischan a la famiglia dal bain puril in bun onn nov, survegnan

in regal en daners e van tar il proxim bain puril. Tar las mascaradas da Silvester, l'uschenumnà «Silvesterchlausen», differenzieschan ins ozendi trais gruppas da mascaradas: las «Bellas» («Schöne»), las «Bellas-tridas» («Schö-Wüeschte») e las «Tridas» («Wüeschte»).

Ils «Tschägättä» èn figuras da tschaiver tipicas per il Lötschental cun mascras fatgas da lain da sember e vestgidas cun pel-chaura u pel-nursa e cun ina stgella vi da la tschinta. Dals 3 da favrer, il di suenter Nossadunna da chandailas, fin mardi tschaiver da mesanotg giran els per las giassas dals vitgs e persequiteschan dunnas ed ils uffants. Sch'els tschiffan las dunnas ed ils uffants, sfruschan els en lur fatschas cun naiv. Cun il svilup economic e social dal Lötschental a partir dals onns 1950 èn er sa midads ils rituals: En il fratemp n'è la finamira principala dals «Tschägättä» betg pli sco pli baid da tschertgar la favur d'insagi ed i n'èn er betg pli mo ils giuvens nubils da la val che dastgan sa vestgir sco «Tschägättä» e girar per las giassas enturn.

En la regiun da Sargans è l'entagliar mascras da lain vegnì en moda il cumenzament dal 19avel tschientaner, tras l'inspiraziun da lavurers migrants da la Germania dal Sid e dal Tirol. La masera da lain la pli veglia, «di Alt» da Walenstadt, è documentada dapi l'onn 1832. Fin en ils onns 1930 eran las mascras da lain da la regiun da Sargans mascras da character. En moda beffegianta mussavan ellas cun tratgs characteristics personalitads dal vitg u er cumpurtaments sco il dar la bucca. Las mascras tradiziunals vegnan entagliadas fin oz. A partir dals onns 1930 èn plinavant vegnidas en moda mascras da sgarschur, da demunis e da diavels. L'emprima grupp da mascras da diavels date-scha da l'onn 1954. Las variantas da masera da strias ch'èn derasadas oz èn naschidas sin basa da las mascras pli veglias dals «Wiibli».

Influenzas nà da surmar

Entant che mintga festa da masera posseda, tenor il diever, si'atgna tipologia usitada – dal tutfatg differenta d'ina regiun a l'autra – è questa tradiziun adina puspè s'enritgida en il decurs dals davos tschienteschuncant'ons da novs elements. Las «Roitschägättä» – las mascras stgarvunadas las pli convulsivas e las pli snuavilas dal Lötschental – vegnan consideradas faus-samain sco las pli veglias, mo perquai ch'ellas espriman ina violenza apparentamain «primitiva». En vardad èn ellas relativamain giuvnas: a la sava dal 20avel tschientaner èn ils entagliaders locals s'inspirads da las nauschas clischas da las brochuras da missiun ch'èn vegnidas da l'Africa u dal Pacific.

En la regiun da Sargans han ils artisans a medem temp e sin fundament da las medemas funtaunas modifitgà a lur moda il repertori classic dals «Suffnäsa» (Suffnasen), dals «Schlumpf», ina spezia d'ermafrodits inquietants cun in surrir fix ed apatic e cun missells cun tachelas da rosa, u dals «Joshui», fatschas nairas e glischas cun in stritg alv sco bucca. Questas novas fatschas èn vegnidas acceptadas senza la minima resalva e fan oz medemamain part da la tradiziun. Ins sto far attent al fatg che quests elements, ch'èn vegnids da la fin dal mund tras cartas e marcas postales u tras brochuras, n'èn en nagina maniera in plagiat, ma in enritgiment iconografic e ch'els furman in da quels stgomis da cumpetenzas tranter experts d'ina medema domena ch'ha dà la forza al giarsunadi medieval e dals quals l'art popular è sa nutrì savens e cun bun dretg. Ina grupp da teater da la Svizra franzosa, ch'aveva lavurà plirs mais a Java ensem cun artists da marionettas dal «Wayang» (in teater da sumbrivas che dispona d'in repertori plain demunis, gnoms e da tuttas sorts malfacturs), ha envidà avant intgins onns ses amis indonais a passentar intgins emnas d'enviern en il Lötschental durant il barlot. Igl è fitg probabel ch'il de-

munissem è vegnì rinforzà ed enritgì – tant da quella sco da tschella vart.

Tradiziun reservada als umens

Sco en tscheras furmas dal teater ritual – per exempel il No giapunais – èn era las festas da mascras da las muntognas svizas reservadas exclusivamain als umens. Intgins tranter quellas, sco ils «Silvesterkläuse» d'Oberschan (Son Gagl), stattan cumpletamain sut la batgetta da las cumpagnias da mats localas. Ellas vegnan organisadas e structuradas tenor las medemas leschas ierarchicas che valan per questas cumpagnias, uschia che la structura ed il character patriarcal da la collectividat vegnan mantegnids. Las mascras androginas – nua che la tuppada e la degradaziun cuminaivlas ad omaduas schlattainas s'expriman en la medema fatscha – u las mascras femininas, tuppas ma d'ina sanadad quietanta, vegnan adina purtadas dals umens. Pertge? Dapi cura? L'aspectatur attent, surprais, critic e pazient sa persvada la finala che questas fatschas beffegiantas u dulstchas sco sontgets han la funcziun d'eliminar, sco la naiv d'enviern, tut ils elements vizius, dolurus, malsauns e mortals da l'existenza umana.

Cun musica e fracass

Senza musica fiss ina tala defilada da «larvas» insupportabla. E la musica è omnipreschenta: Ils «Kläuse» mitrads da Küssnacht (Sviz) vegnan precedids d'in pitschen orchester d'instruments a flad che suna durant l'entira saira mo trais notas. Las mascras da son Silvester d'Appenzell vegnan precedidas u suandadas da sgaras u da stgellas da fier culà – las medemas sco sin las chartas dal jass svizzer – accordadas dals tuns bass als tuns auts a moda gist uschè precisa sco ina sunaria. A l'entschatta da la festa aud'ins quest'armonia che vegn e va dals bains purils visitads da las mascras. Tras naviglias arrivnan las mascras als bains nua ch'ellas survegnan da baiver e nua che tut sbucca en in vaira sbragizi, las mascras ballantschan, e tut finescha cun ina cacofonia che sa perda spert – quai è la meglra medischina cunter ils chaprizis da l'enviern.

Dretg d'existenza er en il mund sclerì

Tut questas mascras, ch'ins chatta tant en il museum sco sin ils bains purils nua ch'ellas vegnan puspè picturadas ed entagliadas, e tut ils cortegis, a chaschun dals quals ins porta ils gigantes chapels u las mitras dals plevons da Sviz u dad Appenzell, èn liads al fraid ed a l'enviern e furman ina da las davosas provinzas vivas da l'art popular svizzer.

Cuntrarì a las mascras da tschaiver ch'evocheschan la comica da la «condition humaine», èn quellas da las festas ritualas e stagiunals d'ina curiositad malempernaivla u d'ina sgarschavladad smanatschanta. Mo uschia han ellas pudì incharnar u scungirar las nuschaivladads da l'enviern sco ina nauscha vart da la natira alpestra che Meinrad Inglin (1893–1971) ha, in bun temp suenter l'entusiassem romantic, reconstruì a moda eccellente en sias novellas.

Malgrà ils differents progress – helicopters da salvament, mirs u tunnels cunter las lavinas – portan las Alps d'enviern anc adina la mort ed ils «spitgs superbis», objects da sgarschur en il 18avel tschientaner, fan anc adina mintg'onn bieras victimas disfortunadas u imprudentas. Perquai han quels vegls exorcissem anc oz lur dretg d'existenza. Els n'èn en mintga cas betg marventads en ina tradiziun sclerotisada.

La presentaziun:

Nicolas Bouvier. Las mascras. En: L'art popular. (Ars Helvetica, tom IX). Mustér 1991, p. 246–255.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4115
www.chatta.ch

Masera da Kriens a chaschun dal til da tschaiver da Lucerna.

FOTO: SYST / PIXELIO